

Marko
Juvan

Žalostna zgodba

Moji beli čevlji, še vroči od sonca in razbeljenega asfalta, so vedno bolj čevljasto otipljiv, masivni, monumentalni. Postajajo merilo tujih tal. Nekajkrat pljunem dol, zik, tik obnje.

Mesto je pogreznjeno, če ga pogledaš iz tičje perspektive, v preprost red globokih ulic. Prede kakor mačka, skoz okna frfotajo na perutkah zvezdavi pogledi, krožijo ob ulicah, med izveski, klopčami.

Pod sončniki se čvrstijo hrenovke, v izložbah se vije cela tolpa tvidov, najlonov in svil. Oknom je včasih kakšen zveržen, trhlen okvir v okras, včasih ne. Zelo preprosto, novo in globoko, da tujca navdušuje.

Tu me nihče ne pozna. Niti se noben ne zmeni zame: čeprav gleda izza mansardnega okna, ki je edino oko njegove sobe, na pol odgrinja mehko zaveso in mu od velike zatopljenosti pade z noge copat čeprav sedi pri marmorni kavarniški mizici, se pogovarja z mično mladenko, gestikulira, se ozira naokrog kot golob, ji nekaj kaže, medtem ko ona nekaj išče v torbici

čeprav ustavlja koga na mostu, pošvedran, s klafeto lumpenproletarsko na glavi, s pivskim zadahom kaže v čudni šprahi lepoto rečnega toka Nihče se ne zmeni zame, ni mu mar. Povsod same bežne, naključne skupine, gruče, gneče, iskanje prehodov, hipnih lukenj med ljudmi, koraki, komolci, postanki.

Jaz sem pravzaprav tu čisti nič.

In ravno zato, kot da bi bral z narobe obrnjenim daljnogledom nesnovne črke iz kakšne knjige, mogoče dnevnika, ravno zato najbolj močen, vse od čevljev s škripajočimi gumastimi podplati navzgor, najbolj jaz.

Mesto se je nagibalo v pozno popoldne. Bil sem že kar utrujen. V gležnjih me je zbadalo, podplati pa so bili kot znucan federmodroc, v katerega bi za povrh spuščal še rahle električne sunke. Vse poti vodijo na trg, sem duhovito parafraziral svoj kulturni spomin. Tudi mene je prineslo sem. Tržnica pravzaprav ni bila omejena le na za to določen in pripravljen trg,

v številnih krakih se je raztezala pod arkadami ulic še daleč proč. Trgovci in branjevke so tam že zapirali, pospravljali banane, kavo, kokos, ananas, pomaranče, jabolka, zelenjavo, mesovje in drugo, spuščali železne roloje. Vpili so drug drugemu, mahali, se smejali, povriskavali, kleli, da se je kaidilo. Prebiral sem se med vozički, ki so stali ob pločnikih, otovorjeni in natovarjani z robo, včasih sem moral celo z roko odmikati goščavo iz coklic, sandalov, pasov, torbic in trakov, mimogrede sunil kakšno branjevko, da je na debelo in na dolgo zijala za menoj, z očmi in z usti.

Strop, ponekod iz kamna, ponekod pa kar platnen, strop nad osrednjo tržnico, trebuhom mesta, je pokrival še vse drugačno dogajanje in mu bil tiha priča, le kdaj pa kdaj vznemirjena z vetrom. Tu so se metale uteži na tehtnice, postrani odmerjale težo, vse skromne so sebe podcenjevale, minljivo blago na drugi strani pa precenjevale zlizavali bankovci iz prepotenih, mesnatih listnic, se mečkali v dlaneh, se selili iz rok v roke, se prikazovali, izginjali, ženketali novci na zanje pripravljenih krožničkih, manj ko so veljali, bolj so odskakovali bohotile vsemogoče flore in favne kiča, kinča, lepoticja, plastika, pozlata, kričče barve, pletenine, med katerimi sem se pomikal kot kakšna riba kamenjarka potikali zaslužkarji in prevaranti, riskirali in profitirali (ali pa tudi ne), na primer eden z lajno, na kateri je plesal majcen opičji par, okrašen s pernato čepico, ena najslabših ponudb na trgu, a se je vseeno našlo nekaj zijal, ki so jo nagradili s prgiščem drobiža

Bil sem že kar zmeden, zdelo se mi je, da me ta trebuh začinja prebavljati, da tudi meni izsesava sokove dušnega fluida, da me presnavlja, spreminja in premešča v nekaj drugega; kot da bo prišel kdo in me porabil in brez konca menjal. Noge so me že krepko bolele, z vseh strani so me izza stojnic vlekli z glasovi, rokami in razkošjem ponudbe. Nisem imel kam sesti, pa sem šel na rob tržnice, si spotoma kupil rezino lubenice, sedel na eno od zlizanih marmornih stopnic. Odveč je bilo paziti, kam sedeš. Vse je bilo na debelo zamazano, izogibal sem se le ogrizkom, lupinam, različnim politim tekočinam. Grizel sem lubenico in se kljub utrujenosti čudovito počutil, ko sem tekmoval sam s sabo, katero pečko bom dlje in v lepšem loku pljunil.

Ne vem, zakaj sem postal pozoren na tipa z orehovinasto škatlo + podstavkom iz treh nožic ravno v trenutku, ko se je prikazal na robu trga. Že na prvi pogled je dajal videz boema, umetnika, maga, vidca, poeta, bil je res tipičen primerek, kakršnega lahko najdete v številnih romanih ali novelah. Vse na njem je razodevalo dovršenost iz literarne fikcije.

Kmalu se je pred njegovo škatlo, ki jo je urno in očitno s profesionalno rutino postavil na svoje mesto, nabrala že kar dolga kačica ljudi. Čudno se mi je zdelo, da med njimi ni bilo otrok. Bili pa so moški različnih starosti in različnih izgledov, rekel bi, da so bili med njimi tako čistilci čevljev kot

frizerji, tako bankirji kot zobozdravniki, tako berači kot hohštaplerji, tako alkoholiki kot vodopivci. Mednje so se pridno, nasilno, vljudno, kriče, obzirno, tresoč se, spogledovaje vrinjale še ženske. Vsi so čakali, iz bližnjih ulic pa so se jim pridruževali še drugi.

On pa je vrtel ročico na škatli, se zatopil v sončni zahod in, bil sem siguren, sanjaril. Potem je od vsakogar vzel kovanec ali kaj, ga prijel za vrat, mu upognil hrbet toliko, da je le-oni lahko nastavil svoje oči na dvoje tulcev, ki sta štrlela iz zabojčka kot kukali daljnogleda. Kdor koli se je potem obrnil od priprave, vsak je imel nekako zadovoljen obraz, čeprav so bili primešani različni odtenki presenečenja, vzburjenosti ali ogorčenosti. Radoveden sem bil, kaj neki gledajo, vendar pa sem kar slutil, da tip vrti v svojem kinetoskopu nekaj pohujšljivega, najbrž kakšne kokete v različnih pozah, bodibilderje s svetlečimi se mišicami in oprijetimi hlačkami ali brez, različne dražljive priveske človeškega telesa in vsakršne kombinacije vsega tega. Vseeno pa se mi je še vedno zdelo čudno, da se ljudje tako lepijo na takšenle kinetoskop, saj danes svet lahko ponudi vse kaj drugega.

Še jaz sem se postavil v vrsto. Postalo je že kar hladno, tako da sem se prestopal z noge na nogo in se počasi pomikal naprej, proti škatli in tipu. Imel sem na pretek časa, da sem si ga bolj natančno ogledal in opazil, da nosi s sabo slonokoščeno sprehajalno palico. Prevezano jo je imel z žico, da se ne bi še naprej lomila. Najbrž jo je uporabljal v obrambne namene, kaj vem. Kovance, ki jih je dobival, je metal v hranilnik, takšen, kot so po navadi v cerkvah.

Ko sem prišel na vrsto, se mi je zdelo, kot da v vrsti ni nikogar. Njegov glas je bil slišati še bolj zaupen.

Tole je sssamo zza vvvas. Pppprav na vas sem ččččakal. Nekkkkkaj drrrrugegga vam bbbom pokkazzazal.

Segel sem v žep po denarnico.

Pppustitte. Bbboste potttem porrrrravnali.

Sam sem se sklonil, nastavil oči na kukali, on pa je zavrtel ročico.

Vrsta sličic je bežala mimo mojega pogleda, vsa reč je nekako krožila okoli mene, se vrtela, na nizkih in visokih hišah so se menjale številke, ulice so potovale druga skozi drugo, z vsem, kar je bilo pripeto nanje, z lučmi, tlakom, okni, drevoredi, imeni, vrteli in menjali so se gospodje s kravatami in zlatimi značkami, menjale in vrtele so se njihove svetle prihodnosti, menjavale so se postavne postave v postelji, pri postelji, za posteljo ali pod posteljo, vrtele in menjale so se panorame s parki in srečanji, svet se je vrtel okrog mene in jaz v njem.

Potem je nehal vrteti. Pred mano je obstala preprosta, naivna, čisto nezahtevna podoba, a vendar čisto drugačna od drugih. Kot nekakšna bližnjica, ki je bila vseskozi na dosegu roke, izmislek, ki preseneča prav s tem, da si ga nisi že prej sam domislil.

Sssvobodddda, je, če sem ga zavoljo svoje zamaknjenosti sploh prav slišal, pokomentiral nekje iz svoje sanjave dovršenosti.

Takrat sem spet začutil druge, kako se prestopajo za mano. Rahlo sem bil zmeden, najbrž sploh nisem plačal, on pa tudi ni nič več rekel. Šel sem proč in sedel na neko prosto klop.

Možakarjev hrbet je malo prej izginil za ulični vogal, enega tolikerih, ki so prekriti z vlažnimi gobami. Zaboje iz orehovine je spravil v nahrbtnik, v eni roki je nosil stojalo, v drugi pa palico, ki jo je pri hoji zelo zanimivo uporabljal. Nekako se je odrival, da ga je kar neslo kot po gladini ali zraku. Lahko bi rekel, da je veslal v prihajajoči somrak.

Jaz pa za njim.

Takoj ko je tip odšel s trga, ko se je vrsta razkropila, sem samodejno vstal in ga začel zasledovati. Zastavil sem si cilj, da odkrijem, kje živi, kdo je, s čim se ukvarja; hodil sem za njim v primerni razdalji, se ogibal trupom in okončinam mimoidočih in pazil, da ga ne izgubim z oči. Ves čas pa sem vedel, da v bistvu nočem nič drugega, kot polastiti se njegove skrinjice.

Pravzaprav nisem vedel, kaj naj bi z njo počel. Bila je majhna, zastarela, rekvizit za pravljicaško eksotiko, obskuren kotiček, po sili vztrajajoč svoji povoženosti navkljub, sejmarski izdelek za potešitev preprostih duhov in njihovih poželenj, nekakšen izrastek, ki poganja mimo vsega, kar se dogaja, cokla, ki jo podtikajo dedje svojim vnukom. Varno spravljena v nahrbtnik že kar preveč literarno uobličene tipusa, ki se je pozibal med množico, ne menečo se zanj, je bila neskončno neobgljena že med milijardami preklastih anten, ki izpod oblakov sesajo spačene, sanjske slike in glasove. Kar šumi, prasketa, piska, migota, kar je v zraku, vsepovsod, vlagajo v stanovanja, uljnjake, luknje, privatne in javne hiše, ljudje se ne zavedajo, kako jim pred njihovimi očmi elektrizirajo sobe, jih parajo, cefrajo po vseh robovih, jih polnijo, preplavljajo, bijejo, zvijajo, utapljajo, dušijo, davijo; jih polirajo, dekorirajo, utrjajo, gradijo okope okrog njih, jih zavijajo v pentlje, jih sladkajo, prodajajo. Takšne sanje, takšne spake

zmendrana mesta. Hiše, zvrnjene vase, brez duše rdeče. Brez varščine. Rdeče v odprtosti. Rdeče samo sebi prepuščeno

rdeče v rani. Voda čez rdeče. Iz rdečega. Objokovanje rdečega.

Plazenje fotoreporterjev do rdečega. Daleč izstopanje iz mercedesov.

Črni kovčki, skriti revolverji. Komentatorji iščejo. Brskajo. Prskajo. Vedežujejo iz obrazov noži v hrbet. Noži v glavo, množice na ulicah. Premikajoča se množica. Vpijoča. Bežeča molčeča množica. Nevidna množica. Ne še množica. Ne več množica

vsaka druga beseda slepi, vsaka deseta ubija. Polaščevanje besed.

Grmadenje besed. Preobračanje in odtrgavanje. Premeščanje besed.

Udeležite se! vsi so udeleženi. Pisec teh vrstic je udeležen. Visi iz ekrana v vašo sobo z zavozlanim jezikom, zadaj pa mu sezujejo čevlje

vse dobiva manieristične obrise. Somračne krajine so razpotegnjene. Zmanjkuje jih

Kako je po vsem tem skrinjica nebogljena šele sredi tistega, kar se sploh ne da videti ne slišati, a vendarle določa, kako vidimo in kaj slišimo!

Na tem mestu moramo žal nenadno in nasilno poseči v zgodbo, ki vam jo pripoveduje naš turist v belih čevljih. Njegove misli smo na nesrečo pripeljali tako daleč, da je že začel videti skozi stene mesta in še čez, da je prerasel svojo mero. Tako se je pač moral zaplesti v sama protislovja in obličati; s tem pa je žal ogrozil tudi našo zgodbo, ki je imela svoj konec že pred začetkom. Ne moremo drugega, kot da zgodbo pripeljemo do konca, kajti to nam veliko pomeni. Na žalost ne smemo dopustiti, da nam jo naš pripovedovalec onemogoči. Zato bomo vso reč nekoliko zasukali, da bo za vse nas bolj prav.

Možakarjev hrbet je malo prej izginil za ulični vogal, enega tolikernih, ki so prekriti z vlažnimi gobami. Ko sem ga sledil po široki ulici z razsvetljenimi izložbami, številnimi kavarnicami in slaščičarnami z lepo ograjenimi gručami belih miz in stolov, se mi je zdelo, kot da plava med ljudmi, z vedno daljšimi zamahi, tja proti večerni zarji in oblakom, kot izrezanim iz barvastega papirja.

Podoba v skrinjici je bila ne le očarljiva, bila je več — zaupljiva in hkrati predrzna, s svojim molkom je kar najbolj govorila, s svojo zaprtostjo za lečjem škatle je segla kar najgloblje vame, me ohranila navznoter, da sem začuden gledal in čutil vse, kar se je od sveta nabralo v meni in še več, vznemirila me je nekje v samem bistvu, namreč, kaj vse lahko naredim iz tega, če pristanem na njen očarljivi in neobvezen ukaz. Neznaten izmislek, a če si res nič — kot sem jaz tu, kjer me nihče ne pozna, kjer hodim za onim možakom veslačem —, če pustiš, da vse drugo z velikim in zamolklim šuštenjem, a tudi olajšanjem pade skozi te v neko drugo resničnost, na drugi breg, če lahko tako rečem, potem je tudi tak izmislek resničen, in to do konca.

Podoba v skrinjici je privlačila tisti nič v meni, tisti prav nič skrivnostni, čudoviti, radovedni, praznični nič. Hitim za njim, pazim, da se mi ne izgubi, je že za vogalom. Pri sebi, naj priznam, nekoliko preklinjam, kolikor mi pač dopušča besedni zaklad, ampak res potihno, s komolci pa suvam mimoidoče. S poti, zmazek, kaj se nastavljaš, prikazen, marš, vol, kaj pa je tebe treba bilo, goska, da te ne pregazim, črv, bejž, ti lapsus linguae, še ti, gumpec, mi izgini izpred oči, pa via. In tako dalje. Res ne vem, od kod se jih je toliko nabralo v teh večerih urah, pa vsi, na juriš, naravnost proti meni, kot da bi jih kdo pošiljal nadme. Hitim, kar se da.

Na, sicer folka res ni več, zato pa se pot začinja vzpenjati, kajti mesto je postavljeno ob znatno vzpetino, ki se mora baš srečevati z večerno zarjo. Dvoje golobov je prhnilo izpod napušča, sfrlelo visoko nad možakom s skrinjico. Pa ju že ni več. Možak pa, kot da mu strmina sploh ne jemlje sape. Lepo, brez ženiranja, ti plove navzgor po njej.

Kaj! da bom moral zdaj zdaj za sabo na tej samotni ulici zaslišati korake? Dva para hitrih, pritajenih nog, verjetno s podkovanimi podplati (drobni medeninasti polmeseci), da sta poslana za mano in za njim, da naju zasledujeta? Kdo to pravi! Pa kaj je to z mano, kaj se dogaja? Saj ju še ni, ni! Povsod navzdol, za mano: grbast, že vlažen tlak, rumenkaste ulične svetilke na vogalih in stenah, zaprta in odprta okna, kakšen plakat, sicer pa nikogar.

Bo pa kar najboljšo, če vseeno pohitim. Nikoli ne veš. Šesti čut in tako dalje. Mogoče še ujamem čudaka in mu kako zmaknem skrinjico. Pa naj bom tat! Tat prispodob, kobajagi! Da me zaradi tega tako peče vest, da mi maha pred nosom z nekakšnimi agenti, zasledovalci, ali kaj. O ne, ne boš me! Moji nameni so trdni.

Tink tink. Tink tink. Sta že tu, s svojimi polmeseci in s svojimi črnimi pelerinami. Viš ju, veter na križišču dveh ozkih ulic, kjer obstaneta in se delata, kot da gledata kam drugam, jima jih visoko privzdiguje, da skoraj tleskata. Na, pa ju imaš za vratom! Nekakšna varuha pred zlorabami človeške zaupljivosti, ali kaj.

Zdajle preklinjam, resnično preklinjam. Smo že tam, se spomnim in sem za ušesi, po laseh, po hrbtu, en sam prestrašen pogled.

Sta še za mano? Kako sta hitra . . . Končno! nahrbtnik, škatla, stojalo in čudak zavijajo z ulice na neko dvorišče. Še malo. Vedno hitreje grem. Na obeh straneh bežijo mimo mene z lesom zabita okna. Te, v že sto zgodbah uporabljene, belkastozelenkasto rjave dile, polne preperelosti. Bolj ko sta mi za petami, bolj nemarna in ožja je ulica.

Kot da se vse mesto krči; zarja temni, oblaki se mečkajo, hrib se lomi, kot da mi mesto odteka spod nog. Svetilke vleče k tlom, tlak se boči in napenja, stene lezejo vkup.

Tink tink. Tink tink.

Na, v veži sem že, kako je dolga, zelo je dolga! Kam je izginil s svojim zaboječkom? Gor, po tistih vegastih stopnicah, v podstrešno kamro? Saj saj saj v oknu je luč. Vidim svetilko. Kakšne sence ima notri!? Nekakšni vibasti klobuki, polžje hišice, amfore! Kaj je s to svetilko?! Je on tam? Je šel gor?

Ne morem več naprej. Kar zmanjkuje me. Dvorišče mi gre na živce s temi navzkrižnimi vrvicami za perilo, s temi klinčki, na katere ni obešeno nič. Ne gre več. Vse se krči. Tudi v meni. Drobovina se mi napenja. Dvorišče komaj vidim.

Slabo mi je. Kako neznansko mi je slabo. Bruhnil bom. V tale zarjaveli žleb, po kruščem se ometu.

Kje imam ključ?! Moj oster, nazobčan ključ. Na steno bom npraskal, čez vzorec, svoje ime, takole, pa še dvopičje, narekovaje, takole, in besede *bil sem tu*. Kako sem mrzličen, v kakšnih tankih, živčnih sunkih se usiplje cement.

Onadva pa hitita navkreber po ulici, kar riniti se morata, tako je že ozka, od njune sape se močno kadi, za sabo puščata sled oblačkov. Bojo le ti ostali in ulice ne bo več . . .

Moram nasloniti čelo na omet. Saj to, kar je na njem, sploh ni vzorec, ampak pisane in tiskane črke. Ni vzorec, črke so! Male in velike, kruljave, poševne, široke, navpične, stisnjene, nalomljene, valovite.

Različne pisave, a iste, trmaste, cepetajoče, prevzetne, obupane, nične besede *tudi jaz, jaz, bil tu, tudi*.

Spet nas sili nuja, da dodamo še tole. Če ste se potrudili in prebrali zgodbo do konca, in se vam je mogoče zdela smešna, vam moramo povedati, da smo jo pisali žalostni, da je zgodba v bistvu globoko žalostna. Žalostni, ker je nismo mogli napisati drugače.

Zapiski o sodobni slovenski dramatiki X.

Janez Žmavc: RAZUZDANOSTI ALI PRILIKA O SKESANEM HENRIKU

Tone
Peršak

Nova igra Janeza Žmavca, avtorja »pinterjevsko komornega« *PODSTREŠJA* in *PINDAROVE ODE*, ki jo sodobna kritika označuje kot stopnjo v razkroju slovenske meščanske drame, objavljena v reviji *Obrazi* (1982, št. 3—4, str. 36), se po skoraj vseh temeljnih sestavinah razlikuje od besedil, ki smo jih doslej obravnavali v teh zapiskih. Res je sicer, da že beseda »prilika«, uporabljena v naslovu kot žanrska

oznaka besedila, prepričuje, da gre za tekst, ki želi parbolično posredovati avtorjevo stališče o sodobnem svetu kot celoti, vendar je svet v tem primeru opazovan s posebnega vidika. Pri tem seveda ne gre za parboličnost kot zgolj slogovno-žanrski prijem in oblikovalni postopek, saj smo tudi doslej ob posameznih besedilih (*Zlata čevljevka*, *Kruti dnevi*, *Jaslice*, *Mlada Breda*) ugotavljali, da se avtorji poslužujejo vsaj podobnih postopkov v oblikovanju svojih sporočil in posegov v stvarnost. Pač zato, ker tako lažje podajajo svoja stališča ali pa tudi iz previdnosti, ker mislijo, da bi njihova besedila lahko izzvala represivne ukrepe oblasti, če bi bila preveč neposredna in vezana na konkretnost. Vendar vsa ta besedila bolj ali manj neposredno odsevajo sodobno stvarnost predvsem na ravni družbenega življenja, se pravi, da podajajo stališča avtorjev o politično-družbenem vidiku sodobnega življenja, medtem ko Žmavca vznemirja vidik, ki vsaj na videz nima s politikom niti malo zveze.